

A bizonyosság szubjektumáról*

Múltheti előadásom után, amely a tudattalanba való bevezetést kísérelte meg a tátongás struktúráján keresztül, egyik hallgatóm, Jacques-Alain Miller, egy kiváló vázlatot készített arról, amit korábbi írásaim fényében, a hiány struktúrájaként ismert fel, és egy merész átkötéssel ahhoz kapcsolta, amit a vágy funkciójáról szólva, mint léthiányt [manque-à-être] határoztam meg.

Az összegzést követően – melyet semmiképp sem mondanék szükségtelennek, legalábbis azok számára nem, akiknek van valamiféle fogalma tanításomról – az ontológiámra kérdezett rá.

Az előadás keretei nem tették lehetővé, hogy válaszoljak, de úgy illett volna, hogy legelőször is egy pontosítást kérjek tőle, hogy mit is ért az ontológia kifejezés alatt. Mindamellett ne gondolja, hogy kérdését nem találtam nagyon is helyénvalónak. Még ennél is tovább mennék. Fején találta a szöveget, abban az értelemben, hogy ebben a tátongásban pontosan egy ontológiai funkcióról van szó, amelyen keresztül, úgy gondoltam, muszáj bevezetnem a tudattalan funkcióját, mint legalapvetőbbet.

1

Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a tudattalan tátongása *preontologikus*. Hangsúlyoztam az ontológiából levezethetetlen tudattalan első felmerülésének jelentésszerű módon elfeledett vonását. Ami Freud, a felfedező, továbbá bárki számára világos, aki az analízisben tekintetét egy pillanatra ténylegesen a tudattalan rendjéhez igazítja – az nem más, mint hogy ez sem nem lét, sem nem nem-lét, hanem nem-megvalósult.

Említettem a limbus funkcióját, de ugyanennyi erővel beszélhettem volna azokról is, akiket a Gnózis rendszereiben közbenső létezőknek hívunk – tündérek, gnómok, sőt fejlettebb alakjai is ezeknek a bizonytalan,

* Jacques Lacan: Du sujet de la certitude. In uő: *Séminaire 11 – Les quatre concepts fondamentaux de la psychoanalyse*: 1964. Paris, Seuil, 1973, 37–50.

köztes lényeknek. Ugyanakkor, azt se felejtjük el, hogy amikor Freud belekezdett a terület felkavarásába, egy olyan verssort idézett, amely félelmet keltett, és amelynek fenyegető ereje, hatvan év múlva, megint csak figyelemre méltó módon, tökéletesen feledésbe veszett – *Flectere si nequeo superos Acheronta movebo*.¹ Figyelemre méltó, hogy ami úgy indult, mint egy pokolmélyi nyitás, azt később ugyanannyira figyelemre méltó módon fertőtlenítették.

De ugyancsak jelzésértékű, hogy ami határozottan úgy jelentkezett, mint egy alsóbb világra irányuló nyitás, az, kivéve a ritka eseteket, sehol sem egyesült komolyabban mindazzal, ami a metapszichikából, a spiritisztza, szellemidéző, nekromantikus gyakorlatból akkoriban már létezett, – létezik ma is, ugyan kevésbé, mint a freudi felfedezés idejében – mint amilyen Myers gótikus pszichológiája, amely a telepátia tényének felkutatását tűzte ki célul.

Természetesen Freud futólag érinti azokat a tényeket, amelyek gyakorlati kérdésekben kapcsolódhatnak kutatásaihoz. De világos, hogy elméletalkotása egy racionalista és elegáns redukció értelmében halad előre. Kivételesnek, sőt rendellenesnek is tekinthetnénk azt, ami napjaink analitikus köreiből ahhoz kötődik, amit egykoron – eléggé jelentésszerű módon és sterilizálva – úgy hívtak, hogy *pszi* (ψ) jelenségek. Gondolok itt például Servadio kutatásaira.

Saját tapasztalatunk azonban bizonyosan nem ebbe az irányba vezet. Ellenkezőleg, a tudattalant érintő kutatásunk eredménye egy bizonyos kiszáritás [*dessèchement*], fűvészkönyvre való redukció felé terel, melynek mintadarabjai egy ésszerű katalógussá változott lajstromra korlátozódnak, olyan osztályozásra, amely gond nélkül nevezné magát természetesnek. Ha egy hagyományos pszichológia lajstromában gond nélkül támaszkodunk az emberi vágy fékezhetetlen, végtelen karakterére – valamiféle isteni lábnyomot látván benne – akkor ezzel szemben az analitikus tapasztalat annak kijelentését teszi lehetővé, hogy sokkal inkább a vágy korlátozott funkciójáról van szó. A vágy, minden emberi mértéknél jobban, valahol saját korlátjával szembesül.

Visszatérünk még erre, de hangsúlyozom, hogy *vágyat* mondtam, és nem *örömet*. Az öröm az, amely az ember hatáskörét korlátozza – az öröm elve homeosztázis-elv. A vágy itt találja meg saját körét, megszabott viszonyát, korlátját, és, átlépve az örömelv megszabta küszöbön, ebben a korláthoz fűződő viszonyban tartja fenn magát, mint olyat.

1 Hogyha pedig nem lágyul a menny: Acherónt [a poklot] verem én fel. (Vergilius: *Aeneis*. Lakatos István fordítása.) Vergilius e sorát Freud az *Álomefejtés* mottójában idézi. [Szerk. megj.]

Nem Freud személyiségéből következik, hogy, a vallásos érzelmek területén, mindez annak az elvetését jelenti, amit óceáni érzésként határozott meg. Tapasztalásunknak az a feladata, hogy ezt az érzést egy fantazmára redukálja, továbbá máshol biztosítson számunkra biztos alapokat, és a fenti érzést visszahelyezze oda, amit Freud, a vallás kapcsán, úgy hívott, hogy illúzió.

Ami a tudattalan funkciójában ontikus, az a hasadék, amelyen keresztül az a valami, amelynek rövid eseménye, minket illetően, egy napvilágra került pillanat – egyetlen egy, hiszen az utána következő, a bezárulás pillanata, eltörlődő vetületet kölcsönöz a megtapasztaltnak. Visszatérek még erre, hiszen talán pont ez az a lehetséges lépés, amelyet ezidáig, kontextusbeli okok miatt, nem tudtam megtenni.

Égető kontextus, ugye tudják. Technikai szokásaink – ezek okát majd elemeznünk kell – olyan kényesek lettek az idő funkcióit illetően, hogy a lényegi különbségtételek bevezetése érdekében, amelyek tudományos diszciplinánkon kívül már mindenütt kirajzolódnak, úgy tűnt, hogy egy többé-kevésbé védőbeszédszerű eszmecsere mellett kell elköteleződnöm.

Még a tudattalan definíciója kapcsán is érzékelhető, hogy ami itt zajlik, ahhoz sem az ellenmondás, sem a tér-idő elhelyezkedés, sem az idő funkciója nem férhet hozzá. Elég ha arra utalunk, amit, szükségképpen közelítőlegesen, maga Freud mond erről, vagyis hogy az elsődleges folyamatot illetően először csakis próbák, kísérletek révén tudta alkalmazni.

Márpedig, ha a vágy nem is tesz mást, mint egy rövid és korlátozott jövő felé szállítja azt, amit a múlt képéből fenntart, Freud mégis *elpusztíthatatlannak* mondja. Vegyük észre, hogy az elpusztíthatatlan terminusa a legszétfolyóbb valóságból alapozódik meg. Az elpusztíthatatlan vágy, ha kibújik az idő alól, a dolgok rendszerének mégis miféle regiszteréhez tartozik? – merthogy mi egy dolog, ha nem az, ami azonosként egy adott ideig fennáll. Nincs-e itt helye a dolgok szubsztanciája, az időtartam mellett egy másik időforma, egy logikai idő elkülönítésének? Tudják, hogy már tárgyaltam ezt témát az egyik írásomban.

Itt újból megjeljük ütemes szerkezetét a hasadék azon lüktetésének, amelynek funkcióját a múlt alkalommal említettem. Ezen logikai idő elillanó felbukkanása [*apparition évanouissante*] a két, kezdeti- és végpontja között megy végbe – a meglátás pillanata, ahol valami mindig kiesik, sőt elveszik magából az intuícióból, és a kitérő, megragadhatatlan pillanat között, ahol, éppenséggel, a tudattalan általi megragadásnem jut végpontra, ahol mindig egy ábrándszerű visszaszerzésről [*récupération leurrée*] van szó.

Ontikusan tehát a tudattalan kitér, kitérő – de egy szerkezetben, egy időbeli szerkezetben körül tudjuk határolni, amelyről állítható, hogy, egészen mostanáig, mint olyan, sohasem fejeződött ki.

Freud óta az analitikus tapasztalat fejlődése a tátongásban megjelenővel szembeni megvetésről tanúskodik. A felbukkanó lárvákat pedig – az *Álomfejtés* egyik fordulópontján előkerülő hasonlat szerint – *nem vérrel tápláltuk*.

Minket azonban más érdekelt, és én azért vagyok itt idén, hogy megmutassam Önöknek, hogy az érdeklődésnek ezen elmozdulása miként tartott mindig is inkább olyan struktúrák leleplezése felé, amelyekről az analízisben csak nagy nehézségek árán, már-már prófétaként beszélünk. Az analitikus tapasztalatról szóló legkiválóbb elméleti beszámolókat olvasva is túl gyakran kerít hatalmába az érzés, hogy értelmezésre van szükségünk. Megmutatom majd, ha eljön az ideje, ha majd arról lesz szó, ami a legelőbb, a legegőbb tapasztalatainkban, egészen pontosan ha majd az áttételtől beszélünk, amely kapcsán egyaránt találkozunk – teljesen összekeveredve – a legtöredékesebb és a legmegvilágítóbb erejű beszámolókkal.

Ez ad magyarázatot arra, hogy miért csak lépcsőről lépésre haladok előre. Hiszen mások, mostani témámat – a tudattalant és az ismétlést – egy lapon intéznék el az áttétellel, mondván, hogy az egész erről szól. Közszájon forgó nézet például, hogy az áttétel ismétlés. Nem mondom azt, hogy ez hamis, nem állítom, hogy ne volna ismétlés az áttételben. Azt sem mondom, hogy Freud nem az áttétel tapasztalatán keresztül került közelebb az ismétléshez. Azt mondom, hogy az ismétlés fogalma és az áttétel fogalma két külön dolog. Emiatt vagyok kénytelen kezdeti, logikus lépésként először a jelen magyarázatok sorával kezdeni. Hiszen ha a kronológiát követnénk az annyit jelentene, hogy az ismétlés fogalmában rejlő olyan kétértelműségeknek kedveznénk, amelyek abból a tényből erednek, hogy az ismétlés felfedezése az áttétel tapasztalatából következő tapogatózások során történt meg.

Itt akarom hangsúlyozni, akármilyen meglepő is legyen a tétel, hogy a tudattalan léthelyzete felfedezőjének eljárása révén lett olyannyira kiterő és olyannyira elfolyó.

Az ontikus területen oly törekenyként meghatározott tudattalan státusza pedig etikai. Igazságszomja azt mondatja Freud-dal: *Bármilyen legyen is, menni kell előre*, hiszen, valahol, megmutatkozik a tudattalan. És ezt azon tapasztalat fényében mondja, amely ezidáig, az orvos számára, a legelhárítottabb, a legrejtettebb, a legvisszatartottabb, a legelvetettebb valóság, a hisztéria tapasztalata volt, úgy mint, bizonyos értelemben eredendően, a megtevesztés jegyével megjelölt.

Természetesen ez annál sokkal több irányba nyitott utat a kezdeti eljárás, vagyis a diszkontinuitás feltárta területen, mint amit az a freudi

kijelentés állít, hogy *Ezen a vidéken vezetem népemet*. Sokáig minden, ezen a területen felbukkanó úgy tűnt elő, mint amit eredetének, vagyis a hisztérikus vágyának vonásai jelöltek meg. De nem sokkal ezután olyasvalami mutatkozott meg, amelyet – azzal együtt, hogy már hamarabb felfedeztek – mindig csak késve, utólagosan fogalmaztak meg. Történetesen azért, mert az elmélet csakis az előzetes tapasztalatokra vonatkozóan kovácsolódott ki. Olyannyira, hogy mindent újra kell gondolni, beleértve azt is, ami a hisztérikus vágyát illeti. Ha hangsúlyozni akarjuk Freud, a tudattalan területét érintő pozíciójának lényegét, akkor mindez egyfajta retroaktív ugrást vár el tőlünk.

Nem valamiféle impresszionista módon értem, hogy Freud eljárása itt etikai – nem a tudós bátorságára gondolok, ami nem hátrál meg semmitől, ezt a képet, ahogyan a többit is, le kell építenünk. Ha azonban most azt állítom, hogy a tudattalan helyzete etikai, és semmiképpen sem ontikus, ez pontosan azért van, mert Freud maga, a tudattalan státuszának meghatározásakor, ezt nem emeli ki. És amit Freud igazságszomjáról mondtam, az itt csupán a közelítések azon nyomvonalának jelzése, amely lehetővé teszi, hogy feltegyük a kérdést magunknak, miben is áll Freud szenvedélye?

Ezen regisztert illetőleg Freud felismeri a tudattalan felszínének törekenységét, amikor az *Álomfejtés* utolsó fejezetét azzal az álommal kezdi, amely a könyvben elemzett összes többi álom közül kilóg – a legaggasztóbb rejtély körül félbemaradt álom ez, amely egy apát egyesít fiának közelben fekvő holttestével. A kimerülten álomba zuhanó apa előtt megjelenik fiának képe és így szól: *Nem látod, apám, hogy elégek?* Márpedig a fiú a szomszédos szobában, a valóságban is égni kezd.

Miért tartuk hát fenn azt az elméletet, amely az álomból vágyképet csinál, miközben a fenti példában, lángoló tükrözés alakjában, pontosan egy szinte másolt valóság ragadja ki álmából az elszenderültet? Miért, hacsak nem egy rejtély megidézése végett, amely nem más, mint az odaát világa, és valamiféle, apa és fia közötti közös titok jut szóhoz így: *Nem látod, apám, hogy elégek?* Mégis mitől ég el? – hacsak nem attól, amit a freudi topológia által kijelölt más pontokon látunk kirajzolódni – vagyis az atya bűneinek súlyától, amelyet a Hamlet mítoszban a szellem hordoz, és amivel Freud az Ödipusz mítoszt kétszerezi meg. Az atya, az atya-Neve tartja fenn a vágy rendszerét a törvény rendszerével együtt – de az atya öröksége, ezt mutatja meg Kierkegaard, az atya bűne.

Honnan lép elő a szellem a Hamletben? – arról a helyről, ahonnan elárulja, hogy bűnének teljében érte a halál – és távol attól, hogy Hamletnek a Törvény tiltásait adná át, amelyek fenn tarthatják vágyát, ellenkezőleg, minden pillanatban ennek a túlon túl ideális apának gyökeres megkérdőjelezéséről van szó.

Minden világosan hozzáférhető a példában, amelyet Freud azért itt helyez el, hogy valamiféleképpen jelezze, nem aknázza ki, de értékeli, felméri, érzi a súlyát. És azért a lelebilincselőbb ponton zavar meg minket, hogy itt kezdjen az álom feledését és a szubjektum általi közvetítés értékét tárgyaló részbe. Ez a dilemma számos olyan terminus körül forog, amelyeket illik tisztáznunk.

A fő terminus, valójában, nem az igazság. Hanem a *Gewissheit*, a bizonyosság. Freud eljárása karteziánus – abban az értelemben, hogy a bizonyosság szubjektumának alapjáról indít. Arról van szó, amiben bizonyosak lehetünk. Ehhez először is azon kell felülkerekedni, ami mindazt konnotálja, ami a tudattalan tartalmával kapcsolatos – kifejezetten akkor, amikor az álomtapasztalatból kell előhívni azt – felülkerekedni a mindenütt lebegőn, ami központozza, bepiszkítja, beszennyezi minden álomközlés szövegét – *Nem vagyok biztos, kételkedem*.

És ki ne kételkedne az álom átadását illetően, amikor is, lényegében, nyilvánvaló a szakadék a megélt és a beszámoló között?

Márpedig – és Freud ezt hangsúlyozza a leginkább – a kétely a bizonyosság támasza.

Meg is magyarázza, miért: pontosan itt van, mondja Freud, annak a jele, hogy valami megóvándóról van szó. Tehát a kétely az ellenállás jele.

Mégis a kétségnek kölcsönzött funkció eldöntetlen marad, hiszen a megóvándó lehet az is, amit elő kell hívni – mert, mindenesetre, ami megmutatkozik az csakis egy *Verkleidung*, egy álruha alatt, megtévesztő módon mutatkozik meg, aminek nehéz ellenállni. De akárhogy is legyen, itt azt hangsúlyozom, hogy létezik egy pont, ahol a két eljárás mód, a Descartes-é és a Freud-é, konvergál, közelít egymáshoz.

Descartes álláspontját – *Mivel kételkedem, bizonyosan gondolkodom* – úgy fordítanám le, egy az övénél nem feltétlenül elmésebb, de legalább olyan tételre, amely megóv minket a *gondolkodommal* kapcsolatos vitától – *Gondolkodásból vagyok* [*De penser, je suis*]. Jegyezzük föl futólag, hogy a *gondolkodom* elejtésével, azt a vitát is elejtem, amely abból a tényből következik, hogy ez a *gondolkodom*, számunkra, bizonyosan nem válhat le arról a tényről, hogy csakis úgy fogalmazhatja meg, hogy, implicit módon, *kimondja* nekünk – ezt azonban elfelejti. De ezt egyelőre hagyjuk ennyiben.

Roppant analogikus módon, ahol Freud kételkedik – mert hiszen ezek az ő álmai, és ő az, aki a legelején kételkedik – ott egy olyan tudattalan gondolat léte felől bizonyos, amely távollevőként mutatkozik meg. Attól fogva, hogy más gondolatokat vesz sorra, ezen a helyen nevezi meg a *gondolkodom*-ot, amelyen keresztül a szubjektum megmutatkozik. Mindent egybevetve, ez a gondolat biztos, hogy egyedül maga van, ott, ha szabad így mondanom, a maga teljes *vagyok*-jával – föltéve, és ez az

ugrás, hogy valaki az ő helyén gondolkodik helyette [*quelqu'un pense à sa place*].

Itt mutatkozik meg tehát a Freud és Descartes közötti disszimetria. Egyáltalán nem a szubjektum megalapozott bizonyosságának kezdeti eljárásában. Ez a disszimetria ahhoz kötődik, hogy a tudattalan területén a szubjektum önmagánál van. És mivel Freud ennek a bizonyosságát jelenti ki, lehetséges a világot átformáló haladás.

Descartes számára a kezdeti *cogito*-ban – a kartéziánusok majd ki-egészítenek, ha a vitához érünk – amit a *gondolkodom*, amint a *vagyok*-ba átbillen, megcéloz, az egy valós – de az igaz olyannyira megmarad külsőnek, hogy ezek után Descartes-nak meg kell bizonyosodnia, de miről? – egy nem csaló Másikról, aki ráadásul pusztá létezésével garantálni tudja az igazság alapjait, garantálni, hogy objektív értelmében megtalálhatóak az ahhoz szükséges alapok, hogy maga a valóság, amelyről éppen megbizonyosodott, meglelhesse az igazság dimenzióját. Csak jelezni tudom rendkívüli következményét ennek a fordulatnak, amely az igazságot egy olyan Másik, itt a hibátlan Isten, kezébe helyezte vissza, akinek az igazsága perdöntő, hiszen bármit is akart volna mondani, az mindig az igazság lesz – még ha azt állítja is, hogy kétszer kettő öt, akkor is igaza lesz.

Mi következik ebből? – az, hogy elkezdhetünk játszani annak az algebrának az apró betűivel, amely a geometriát analízissé alakítja – hogy nyitva a kapu a halmazelmélet előtt – hogy minden megengedett, mint igazságfeltevés.

De hagyjuk is, ez egyáltalán nem tartozik most ide, kivéve, hogy tudnunk kell, ami a szubjektum szintjén veszi kezdetét, az sohasem következmények nélkül való, azzal a feltétellel, hogy ismét csak tudjuk, mit értünk azon kifejezés alatt – a szubjektum.

Descartes nem tudta, kivéve, hogy ez volt egy bizonyosság szubjektuma és minden előzetes tudás elvetése – azonban mi, hála Freud-nak, mi tudjuk, hogy a tudattalan szubjektuma megmutatkozik, hogy még mielőtt a bizonyosság területére érne, már gondolkodik.

Ezzel kell tehát foglalkoznunk – s ez zavarodottságunk oka. De mindenesetre ez egy olyan terület, amely elől, az általa felvetett kérdés vonatkozásában, immár nem térhetünk ki.

Hangsúlyozom, hogy a szubjektum, ettől fogva, nem a megtévesztő Másikkal, hanem a megtévesztett Másikkal áll kapcsolatban. És ezt, ahogy az analízis tapasztalatának területére lépünk, a lehető legkonkrétabb módon, bőrünkön éljük át. A szubjektum attól fél a legjobban, hogy megtéveszt minket, hogy hamis nyomokat szállít, vagy egész egyszerűen, hogy mi magunk tévedünk, hiszen végső soron világos, elég ránk nézni, hogy lássuk, olyasvalakik vagyunk, akik, mint bárki más, tévedhetnek.

Márpedig ez nem zavarja Freud-ot, hiszen – pontosan ezt kell megértenünk, különösen, amikor az álmok felejtését érintő első fejezet első bekezdését olvassuk – a jelek megegyeznek, mindennel számolni kell majd, és meg kell szabadulnunk, mondja, magunkat *frei machen*, minden itt lehetséges értékelési skálától, *Preisschätzung*-tól, annak értékelésétől, ami bizonyos és ami nem az. A leghalványabb jelzés is, hogy valami erre a területre lép, általunk egyenlő értékvonással kell rendelkezzen a szubjektumra nézve.

Később, egy homoszexuális nő híres esetekor azokon gúnyolódik, akik az említett nő álmai kapcsán így fogalmazhattak – *De hát, hol is van az a híres tudattalan, mely a legigazabb felé nyit utat, egy – ironizál – isteni igazsághoz? A saját betege röhögi ki, hiszen az analízisben szándékolt álmokkal jön elő, hogy meggyőzze Önt, teljesíti, amire kérték, vagyis a férfiak iránti vágyódását.* Freud semmi akadályt nem lát ebben. *A tudattalan* – mondja – *nem az álmot jelenti.* Az ő szájából ez annyit jelent, hogy a tudattalan működhet a megtévesztés értelmében is, és hogy ennek az ő szemében semmiféle ellenvetéértéke nincsen. Valóban, hogyne lehetne a hazugságnak is igazsága? – ez az igazság, amely tökéletesen lehetővé teszi, ellentétben a feltételezett paradoxonnal, hogy kijelentsük – *Hazudok.*

Csakhogy, Freud ezzel kapcsolatban elmulasztotta annak a kielégítő megfogalmazását, ami ugyanúgy tárgya a hisztérikus, mint a homoszexuális nő vágyának. Ezen a ponton – szemtől szemben az egyikkel csakúgy mint a másikkal, Dorával csakúgy mint a híres homoszexuális nővel – túlnőttek rajta a dolgok, megszakadt a kezelés is. Ennek értelmezését illetően Freud maga is bizonytalan: egy kissé túl korán, egy kissé túl későn szakadt meg. Azon strukturális támpontok hibájából, amelyeket kibontani igyekszem Önöknek, Freud még nem láthatta, hogy a hisztérikus vágya – az eset során ragyogóan olvashatóan – az, hogy fenntartsa az atya vágyát – Dóra esetében a meghatalmazás általi fenntartásban.

Dóra látványos szemhunyása, beleegyezése az apja és K. úr felesége közti viszonyba, pontosan az a játék, amelyen keresztül a férfi vágyát

fenn kell tartania. Ugyanígy a tetté válás folyamata is, a szakítás hirtelen kudarca, miközben egyikük, K. úr nem azt mondja, hogy Ön nem érdekel engem, hanem, hogy *Nem érdekel a feleségem*, amiből tisztán látszik, hogy ennek a viszonynak muszáj egy harmadik személyt is magában foglalnia, aki lehetővé teszi szemlélését egy mindenképpen kielégítetlen, de el nem tűnő vágynak – az apa vágyának, amelyet Dóra mint impotens vágyat őriz, csakúgy, mint saját vágyának, amely arra irányul, hogy ön-maga ne legyen képes a Másik vágyaként megjelenni.

Úgyszintén, és ez még egyszer igazolja előbbi tételemet, mely – hogy a megfelelő szinten helyezzük el – a hisztérikus tapasztalatában születik meg – *az ember vágya a Másik vágya* –, a homoszexuális nő az atya vágyával kapcsolatban egy másik megoldást talál – vagyis szembeszáll az atya vágyával. Olvassák újra az esetet, és látni fogják a fiatal lány viselkedésének egyértelmű felforgató karakterét, aki, nem tudván elszakadni a félvilági, sikeres nőtől, egészen addig nem győzi lovagias módon óvni mindentől, amíg nem találkozik az apjával – az apa tekintetében meneküléssel, megvetéssel, annak eltörlésével szembesül, ami köztük lejátszódik – azonmód átveti magáтеgy vasúti hídkorlátón. Ezek után, szó szerint, csakis az önrombolásban képes felfogni saját funkcióját, amely annyi volt, mint az apa előtt megmutatni magát, amilyen ő, egy absztrakt, hősies, egyedi és egy hölgy szolgálatába állított falloszt.

Az, ami a homoszexuális álmában történik, Freudot megtévesztve, az ismét csak az atya vágyát érintő kihívás – *Ha azt szeretné, hogy a férfiakat szeressem, annyi álmot adok Önnek a férfiak iránti szerelemről, amennyit csak akar*. Ez a gúny formájában megjelenő kihívás.

Csupán azért haladtam ennyire előre ebben a bevezetőben, hogy pontosan el tudják különíteni a freudi eljárás pozícióját a szubjektumot illetően – amennyiben a tudattalan területén a szubjektum az érdekelt. Így határoztam meg az igazság keresését illetően a bizonyosság szubjektumának funkcióját.

Legközelebb az ismétlés fogalmára térünk rá, és feltesszük magunknak a kérdést, hogyan ragadható meg, és látni fogjuk, hogy Freud az ismétlés, mint a csalódás ismétlése által hangolja egybe a tapasztalást, vagyis a csalódást keltőt, egy olyan valóssal, amely ettől fogva, a tudomány területén, úgy helyezkedik el, mint aminek a szubjektum a nélkülözésére ítéltetett, de amit ez a nélkülözés egyben le is leplez.

Kérdések és válaszok

X: A logikai idő és a dolgok szubsztancia-ideje nem azonosak?

A logikai idő három szintből áll. Legelőször is van *a látás pillanata* – annak ellenére, hogy viszonylag kielégítően meghatározott az intellektuális műveletnek abban a pszichológiai tapasztalatában, amely az *insight*, ez az idő egyáltalán nem mentes a rejtélyektől. Aztán, *a megértés ideje*. És végül *a lezárás ideje*. Ez csak egy egyszerű emlékeztető.

Hogy megértsük, mi is a logikai idő, onnan kell elindulnunk, hogy a kezdeteknél adott a jelölők összessége. Erre az alapra két terminust kell bevezetnünk, amelyek, mint látni fogjuk, szükségessé teszik az ismétlés funkcióját – *Willkür*, a véletlen, és *Zufall*, az esetleges.

Az álmok értelmezése kapcsán így vizsgálódik Freud, aminek az átírás véletlenje és a megközelítés esetlegessége lesz a következménye – miért inkább ehhez kötjük ezt, miért nem inkább ahhoz? Bizonyos, hogy itt Freud a modern tudományok fejlődésének központi problémájára tapint, amennyiben ezek a tudományok megmutatják, mit alapozhatunk a véletlenre.

Valójában semmi olyan – valószínűségszámítások, stratégiák – sem alapozható a véletlenre, amely a kezdeteknél ne eredményezné a szituáció – a jelölők nyelvén történő – korlátozott rendszerezését. Amikor a modern játékelmélet kidolgozza a két résztvevő stratégiáját, akkor a két fél közül, külön-külön, mindketten maximális eséllyel kerülhetnek a másik fölé, feltéve, hogy, ismét külön-külön, úgy érvelnek, mint a másik. Miből nyeri értékét egy efféle eljárás? – abból, hogy a térkép már készen áll, a probléma jelölőrendszerének támpontjai már beleíródtak, és a megoldás soha nem léphet túl rajtuk.

Hát igen! A tudattalannal kapcsolatban Freud mindazt, ami meghallgatásra érdemes lehet, a tiszta jelölők funkciójára redukálja. Ettől a redukciótól számítva, mondja Freud, működik és jelenhet meg egy lezáró pillanat – ekkor érez magában erőt az ítélkezésre és a lezárásra. Ez annak a része, amit Freud etikai tanúságtételének neveztem.

A tapasztalat később azt bizonyítja Freud számára, hogy a szubjektum helyén határokkal a nem-meggyőződés, az ellenállás, a nem-gyógyulás határaival találkozik. A visszaemlékezés mindig tartalmaz egy hátrált. És kétségtelen, hogy az analízisen kívül találunk más módszereket, amelyekkel teljesebb képet kaphatunk róla, de ezek a módszerek hatástalanok a gyógyulás vonatkozásában.

Itt kell felismernünk ennek a két iránynak a jelentőségét: a visszaemlékezést és az ismétlést. Az egyiktől a másikig semidőbeli orientáció, sem visszafordíthatóság nincs. Egyszerűen nem kommutatívak – nem

ugyanaz a dolog a visszaemlékezéssel kezdeni és hozzáférni az ismétlés ellenállásaihoz, mint az ismétléssel kezdeni ahhoz, hogy a visszaemlékezés egy elővázlatát kapjuk.

Ez jelzi, hogy az időfunkció itt logikai, és a valós jelentés megvalósulásához kötődik. A nem-kommutativitás végül is egy olyan kategória, amely egyedül a jelentő regiszterébe tartozik.

Ezen át értjük meg a tudattalan rendjét. Mire vonatkoztatja Freud ezt a rendet? Mi felel meg neki? Ezt oldja meg egy második szakaszban az ismétlés funkciójának kidolgozásával. Majd később meglátjuk, Arisztotelész *Fizikájára* támaszkodva, hogy mi hogyan fogalmazhatjuk ezt meg.

P. KAUFFMANN: *Tavaly úgy fogalmazott, hogy a szorongás az, ami nem téveszt meg. Összekötné ezt a kijelentését az ontológiával és a bizonyossággal?*

A szorongás kulcsfontosságú terminusa az analízisnek, mert a szorongás valóban az, ami nem téveszt meg. Viszont a szorongás elmaradhat.

A gyakorlatban feltétlenül szükséges, hogy mederbe tereljük, és ha szabad így fogalmaznom, adagoljuk, különben eláraszt minket. Ahhoz hasonló nehézséget találunk itt, hogy hogyan kapcsoljuk a szubjektumot a valóshoz – ez utóbbi terminust a következő alkalommal igyekszem körbejárni, hogy eloszlassam azokat a makacs félreértéseket, amelyeket sok hallgatónál tapasztaltam.

Mégis, az analitikus számára, mi hagyhatja jóvá a szubjektum tudattalanjában lejátszódó folyamatokat? Hogy körbekerítse az igazságot – ezt mutattam meg a tudattalan szerveződése kapcsán –, Freud egy bizonyos jelentéses ritmusra hagyatkozik. Ezt a bizalmat a valósra való utalás igazolja. De a legkevesebb amit mondhatunk, hogy a valós nem adja könnyen magát. Vegyük például *A farkasembert*. Az adja az eset különleges jelentőségét Freud életművében belül, hogy itt mutatja be, a fantázia tere a valóssal kapcsolatban lép működésbe. A valós fenntartja a fantáziát, a fantazma megvédi a valósat. Hogy világossá tegyem Önöknek ezt a viszonyt, a következő alkalommal visszatérek a spinozai *cogitatio*-ra, de egy olyan, másik terminust hozva játékba, amely helyettesíti a fenti birtokviszony attribútumát.

1964. január 29.

Fordította Szabó Marcell